

„Eesti 2035“ ehk strateegiline tervikvaade riigi arengu suunamiseks

HENRY KATTAGO
Riigikantselei
strateegiadirektor

Eesti ei vaja tingimata ambitsioonikaid tulemusnäitajaid, vaid hoopis väärtuspõhiseid strateegilisi sihte.

2018. aasta kevadel andis toonane valitsus Riigikantseleile ja Rahandusministeeriumile ülesande koostada riigi pikaajaline arengustrateegia „Eesti 2035“. Ka ametis olev valitsus on toetanud strateegia koostamist ning sätestanud selle valitsuse tegevusprogrammi ülesandena. Riigivalitsemise valdkonna asjatundjad on korduvalt viidanud, et Eestil on vaja pikemaajalist plaani, mis ulatuks kaugemale ühest valimistsüklist ning pakuks riigi valitsemise ja arendamise tervikliku visiooni. „Eesti 2035“ (2020) ongi kavandatud seda ülesannet täitma.

Riigid vajavad kaugemale vaatavaid strateegiaid selleks, et hoida sihti silmees ning kavandada ja valmistada aegsasti ette muudatusi, mis riiki arendavad ning ravivad ühiskonna valupunkte. Eluvaldkondades, milles muutuste tegemine on aeganõudev, on sellised pikaajalised strateegiad paratamatud.

Näiteks energeetika-, hariduse- või transpordivaldkonnas võtavad olulised reformid ja investeeringud aega aastaid. See tähendab ka valitsusk koalitsioonide-ülesteid kokkuleppeid ja suuna hoidmist.

Siinkohal tuleb aga veidi peatuda riigi strateegilise planeerimise ja juhtimise eripäral. Tihti arvatakse ekslikult, et riikide puhul on kohaldatav erasektori põhjal uuritud ja meetoodiliselt kinnitatud strateegilise planeerimise ja juhtimise lähenemisviis. Erasektor hakkas strateegilisse planeerimisse teadlikumalt panustama eelmise sajandi teises pooles, sest leiti, et läbiarutamine – mida, miks ja kuidas me teeme – parandab ettevõtte tulemuslikkust. Sarnasel põhjusel hakkasid ka riigid, kus strateegiline planeerimine piirdus varem ennekõike militaarvaldkonnaga, suunama ressursse strateegilisse planeerimisse ja juhtimisse. Minnesota ülikooli professor John Bryson on koos kaasautoritega väitnud, et tänapäeval on riigi strateegiline planeerimine ja juhtimine pigem „strateegiline olemine“ (*being strategic*) kui formaalne, funktsionaalne või operatsioonaalne planeerimine. Riigi strateegiline planeerimine ja juhtimine tähendab nende tõlgenduses kontseptsioonide, tegevuste, protseduuride, kommete ja tavade kogu, mis erinevalt kombineerides võimaldavad mitmesuguseid strateegilisi lähenemisi (Bryson *et al.* 2017). Seega pole mõistlik oodata riigi

strateegiliselt planeerimisel erasektorile omast linearsust, efektiivsust, täpsust ja ressursside jaotamist, sest demokraatlike riikide puhul, kus poliitilised jõujooned regulaarselt muutuvad, ei ole sellised ootused lihtsalt realistlikud. Erinevalt ettevõtetest osalevad riigi strateegialoomes ja elluviimisel tavaliselt sajad kui mitte tuhanded inimesed ja huvigrupid. Riigi strateegiad peavad arvestama lisaks huvirühmade soovidele, teaduspõhistele eksperthinnangutele ja faktidele ka poliitiliste prioriteetidega, mida esindavad parasjagu ametis olev valitsuskoalitsioon ja/või parlament. Ei ole ju võimalik saada heakskiitu strateegiale, mille sisu on vastuolus poliitiliste juhtide veendumustega. Strateegia elluviimisega seotud ressursside täpne planeerimine terveks kehtivusajaks oleks küll ideaal, kuid päriselus kipuvad valitsejate eelarveprioriteete suunama mitte pikaajalised valdkondlikud arengukavad, vaid koalitsiooni enda strateegia – koalitsioonilepe, mille põhjal on koostatud valitsuse tegevusprogramm.

Nagu öeldud, „Eesti 2035“ kui riigi pikaajalise arengustrateegia koostamine on Eestis esmakordne. Tõsi, varem on mitmeid sarnase ambitsiooniga dokumente küll koostatud, kuid need on tihti jäänud pelgalt visiooniks (nt „Säästev Eesti 21“), millel puudub rakenduslik osa või mis keskenduvad liigselt konkreetsele poliitika-valdkonnale. „Eesti 2035“ mõtteliseks eelkäijaks võib pidada Vabariigi Valitsuse kinnitatud konkurentsivõime kava „Eesti 2020“ (Riigikantselei 2011), mis koosneb nii üldpõhimõtetest kui ka tegevuskavast ja on olnud viimasel kümnel aastal nii riigi konkurentsivõimet suunavaks dokumendiks kui ka Eesti vastuseks „Europe 2020“ strateegiale (European Commission 2010), mis kiideti Euroopa Liidus heaks 2010. aastal. „Eesti 2020“ oluliseks puudujäägiks on aga see, et selle koostamisse ja elluviimisesse pole kuidagi kaasatud Riigikogu ning samuti pole see kunagi katnud kõiki olulisi poliitikavaldkondi (näiteks ei ole selle strateegia koosseisus

olnud kohta välis- ja julgeoleku- või ka maaelupoliitikale). Kuna „Eesti 2020“ rõhk on majanduspoliitilistel eesmärkidel, pole see ka kujunenud riigi valdkondadeüleseks pikaajaliseks arengustrateegiaks.

„Eesti 2020“ elluviimist saab strateegias seatud eesmärkide piires hinnata siiski edukaks. Nii näiteks on seal planeeritud ning ellu viidud meetmete ja tegevuste tulemusena saavutatud mitmete näitajate positiivne arengusuund: paranenud on Eesti tootlikkus ja tööhõive, inimeste elukestvas õppes osalemine ja mitmed teised näitajad. „Eesti 2035“ ambitsioon on aga suurem: sellest peab kujunema riigi pikaajaline arengustrateegia (mida on alati üks), mille elluviimisesse on kaasatud kõik valdkonnad ning Riigikogu ja Vabariigi Valitsus oma otsustusprotsesside kaudu. Selline koostööd toetav strateegia on hädavajalik riigi tasakaalustatud arengu ja konkurentsivõime tagamiseks. Kuna tegu on uut laadi strateegilise lähenemise ja arengudokumendiga, siis on vajalik selgitada nii „Eesti 2035“ kujunemise lugu, olemust kui ka sisu.

VALDKONDADEÜLESUS, VÄHEM BÜROKRAATIAT JA SEOS RIIGI EELARVESTRATEEGIAGA

„Eesti 2035“ koostamisotsust tehes andis valitsus suuniseks, et strateegias sisalduv peab olema laiapindselt kokku lepitud, see peab vähendama bürokratiat ega tohi jääda pärast valmimist riulile. Kuna 2020. aastal lõppevad Eestis paljud valdkonna arengukavad, mis on kujundanud poliitikat viimasel 7–10 aastal, siis on just praegu hea võimalus mõelda ja mõtestada uuesti läbi eesmärgid ja tegevussuunad riigi arendamiseks, kuid teha seda nii, et kujuneksid valdkondadeüleised eesmärgid. Selliste eesmärkide kokkuleppimine valdkondade vahel on olnud „Eesti 2035“ strateegialoome põhisisu. Strateegilise planeerimise mõttes tähendab see, et edaspidi tuleb täitevvõimu tasemel strateegiadokumente tehes lähtuda just „Eesti 2035s“ kokku lepitud pikaajalistest

Riigikogu liikmed arutasid 22. jaanuaril 2020 Riigikogus Johannes Tralla juhtimisel strateegias „Eesti 2035” kavandatavaid muutusi tervise ja hariduse vallas.

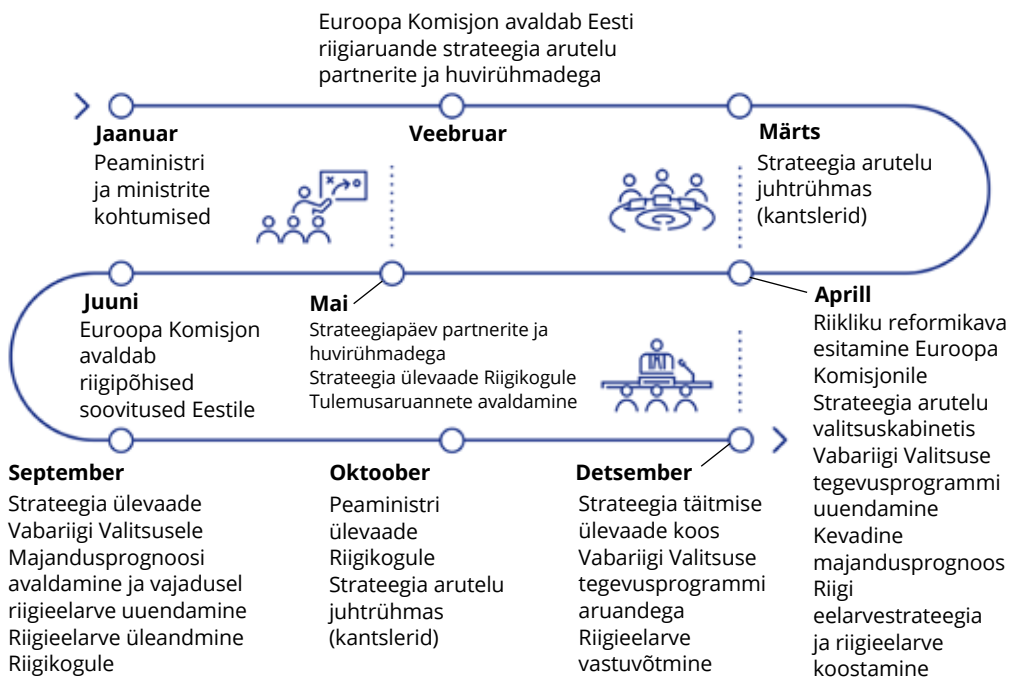
Foto: Raul Mee

strateegilistest sihtidest (lisaks kehtivatele regulatsioonidele, lepingutele, tavadele ja kõigele muule, mis riigi strateegilist juhtimist mõjutavad). Arusaadavalt võib aga tegevuskava sihtide saavutamiseks ajas muutuda. Tänapäeva maailm on keerukas ja kompleksne, mistõttu on oluline, et ühiskonna probleemide paremaks valitsemiseks tehakse valdkondadevahelist ja -ülest koostööd. Aeg, kui ametniku igapäevatöö eesmärk oli arendada ainult oma kitsast valdkonda, olgu selleks siis looduskaitse, võrdsuspoliitika, transporditeeritringud või mistahes muu, võiks olla möödas. Poliitika planeerimise kontekstis räägitakse praegu nn nurjatutest (riukalikest) probleemidest (*wicked problems*): ühiskonna suured proovikivid, mis oma keerukuselt on lahendamatu, kuid siiski valitsetavad (Rittel, Webber 1973). Sellistel mastaapsetel probleemidel on väga palju erinevaid põhjusi, mille lahendamiseks ei ole õigeid vastuseid ning seetõttu pole need ka lõplikult lahendatavad. Näiteks

vaesus, terrorism, ebavõrdsus ühiskonnas, tervishoid, jäätmeäritlus jms.

Bürokraatia vähendamise vaatevinklist on „Eesti 2035” loomine andnud võimaluse korrastada riigi strateegiliste arengudokumentide maastik. Riigieelarve seaduse tähenduses on strateegilisteks arengudokumentideks poliitika põhialused, valdkonna arengukavad ja programmid. Viimase kümne aasta jooksul on õnnestunud märkimisväärselt vähendada valdkonna arengukavade ja teiste strategiadokumentide hulka, mis aastaid tagasi ulatus üle saja ühiku. Ka on õnnestunud panna arengukavad rohkem ühte jalga käima. On ebatõenäoline, et selline strateegiate rägastik võimaldaks kellelgi riiki üldse strateegiliselt terviklikult juhtida. Ei ole võimalik ju ka lennujaamast lennata mitme eri sihtkoha suunas korraga. „Eesti 2035” koostamine on viinud selleni, et 2019. aasta sügisel otsustas Vabariigi Valitsus vähendada valdkonna arengukavade arvu alates 2021.

Strateegia elluviimine

JOONIS 1. „Eesti 2035“ elluviimise protsess.

Allikas: Eesti 2035

aastast 16 ühikuni. See on ligi kahekordne vähendamine võrreldes perioodiga, mis käesoleval aastal lõpeb. Valitsuse taseme arengukavade drastiline vähendamine toob endaga kaasa ka vastava töömahu vähenemise ametkonnas ja suurendab valitsemisalade koostööd. Lisaks on „Eesti 2035“ kasutatav platvormina riigi mitme teise planeerimisprotsessi tarbeks – see

**Strateegiate loomisse
pannakse suur energia,
kuid hiljem ei kasutata
neid oluliste otsuste
tegemisel.**

strateegia on alusdokument Euroopa Liidu struktuurivahendite kasutuselevõtuks Eestis uuel eelarveperioodil, Euroopa poolaasta majanduskoordinatsiooniprotsessi keskne dokument. Samuti ÜRO säästva arengu eesmärkide elluviimisel Eestis ning mitmel muul otstarbel, millega on kaasnenud vajadus luua eraldi koordineerimis- või aruandlussüsteeme. „Eesti 2035“ toel on konsolideeritud eelkirjeldatud halduskoormus üheks tervikuks ning seeläbi väheneb märkimisväärselt töö maht, mida seni on sarnase eesmärgi nimel paralleelselt tehtud (nt riigi aruandluskohustuse täitmine Euroopa Komisjoni ja ÜRO ees).

Strateegiate puhul kritiseeritakse, et need jäävad tihti pärast koostamist riulile seisma. Nende loomisesse pannakse suur energia, kuid hiljem ei kasutata strateegiaid oluliste otsuste tegemisel. „Eesti

2035“ puhul on algusest peale loodud ka mehhanismi selleks, et riigi pikaajaline arengustrateegia saaks Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse otsustusprotsesside osaks (vt joonis 1). See tähendab strateegia sidumist riigi eelarvestrateegia ja riigieelarve koostamise protsessiga. Riikide strateegilises planeerimises kasutatakse mitmetasandilist strateegialoomet. Valdkonna strateegia võib olla funktsionaalse-ratsionaalse planeerimise tulem, sellest veel kitsamad programmid ja tegevuskavad on tihti operatsiooniplaanid. Mitmele valdkonnale ühtseid arengusihte seadev strateegia ei pruugi aga olla üksüheselt seotud ressursidega. Perspektiiv on pikk ja poliitilised prioriteetid ning meetodid seatud strateegiliste sihtide saavutamiseks võivad ajas muutuda ning tavaliselt ka muutuvad. Seetõttu ei ole mõistlik luua riigi juba olemasoleva eelarvestrateegia raamistikule lisaks eraldi pikaajalise arengustrateegia eelarvet, vaid pikaajalist strateegiat tuleks realiseerida olemasoleva kaudu.

Riigi pikaajalise plaani toomiseks eelarvepilti täiendatakse riigi eelarvestrateegia koostamise protsessi ülevaadetega sellest, mis suunas riik liikumas on, kuidas on muutunud Eesti pikaajalised proovikivid ning kuidas on viidud ellu poliitikad, meetmed ja tegevused, mille eesmärk on panustada riigi strateegiliste sihtide saavutamisse. Selline ülevaade antakse Vabariigi Valitsusele kevadel, kui alustatakse riigi eelarvestrateegia koostamisega, ning Riigikogule maikuu peaministri poolt. Septembris analüüsib Vabariigi Valitsus riigieelarvet koostades, missugused võimalused ja vajadused tagavad riigi pikaajalise arengustrateegia elluviimise. Oktoobris on kavas peaministri ettekanne Riigikogu ees, kus lisaks valitsuse tegevusprogrammi ja riigieelarve prioriteetide tutvustamisele antakse infot selle kohta, kuidas arvestab riigieelarve eelnõu riigi pikaajalisi arenguvajadusi ja sihte. Teretulnud on „Eesti 2035“ elluviimise regulaarsed arutelud Riigikogu komisjonides. Plaanitakse viia

sisse ministrite Riigikogu ees peetavate ettekannete tava, et hoogustada Riigikogu liikmete ja valitsuse diskussiooni Eesti ühiskonna põletavatel teemadel. Aastas vähemalt korra peab iga minister käima Riigikogus tutvustamas oma tegevust ministrina ja vastutusvaldkondade juhina. Selle ülevaate käigus saavad Riigikogu liik-

Esimest korda koostati Eestis riiklik strateegiadokument koosloomes avalikkusega.

med informatsiooni valitsuse prioriteetidest konkreetse poliitikavaldkonnas, pildi valdkonna arendustegevuste elluviimisest, võimalikest takistustest, aga ka meetmetest, mis otsivad lahendusi Eesti pikaajalistele arenguvajadustele ja strateegilistele sihtidele. Seni on ministrite sellised ettekanded Riigikogu ees toimunud ainult mõnes valdkonnas (nt peaministri teadus- ja arendustegevuse ülevaade, välisministri välispoliitika ülevaade jms), mistõttu pole head valdkondadeülest tervikpilti riigist kujunenud.

Tähelepanu väärib „Eesti 2035“ strateegialoome protsess iseenesest. Esimest korda koostati Eestis riiklik strateegiadokument koosloomes avalikkusega. Seni oleme harjunud rääkima peamiselt kaasamisest, kuid aastatega on kaasamine omandanud teatud negatiivse konnotatsiooni – kaasatavad kogevad, et ametkond käsitleb kaasamist formaalsusena ega arvesta sisuliselt ettepanekuid, mida partnerid ja huvirühmad on teinud. „Eesti 2035“ on pakkunud aga osalemisprotsessi ehk põhimõtteliselt on strateegia teksti

aidanud kirjutada ligi 17 000 inimest, mis on Eesti kontekstis tavapäratult suur hulk. See tähendab nii konkreetsete sõnade, kontseptsioonide ja väljendite lisamist, aga ka osalemist interdistsiplinaarsetel aruteluareenidel. Kõige laiapindsemalt on kokku lepitud strateegilised sihid, mille peamised märksõnad lähtuvad arvamuskorjel osalenud inimeste eelistustest.

Riigi pikaajalise strateegiana ei tööta tavaliselt visioonid, mis kõnetavad vaid kitsaid ühiskonnagruppe. Just seetõttu valisid strateegia koostajad algusest peale keerulisema teekonna ning tõid ühise laua taha Eesti tulevikurõõmu pidama ametnikud, poliitikud, teadlased, organisatsioonid ja lihtsalt Eesti inimesed. Riigi tavapärase praktika on olnud, et strateegiaid arutavad isikeskis sama valdkonna või eriala inimesed – teadlane teadlasega, poliitik poliitikuga jne. Taotluslik koostööprotsess on aga „Eesti 2035“ protsessis toonud ühise laua taha kokku väga erineva ettevalmistuse ja tulevikunägemusega inimesed, kes arutelult lahkudes on omandanud kindlasti palju uusi teadmisi ja mõistavad Eesti riiki paremini. Sellise tervikpildi koostöö juurde on kuulunud ka Eesti eri piirkondades tehtud töötoad ja arutelud ning rahvaküsitlus riigi strateegiliste sihtide kompassi seadistamiseks. Need kirjeldatud meetodid on Eesti strateegilise planeerimise kultuuris uudsed. Tõsi, sellise lähenemise raskuseks on olnud kompromisside leidmine strateegia sõnastustes, kuid vaeva kaaluvad üles just leitud ühisosad.

ÜLEILMSED SUUNDUMUSED, ARENGUVAJADUSED JA STRATEEGILISED SIHID

Riigi pikaajaline arengustrateegia ei ole tulevikuproгноos, vaid strateegiline tervikvaade riigi arengu suunamiseks. Eesti väliskeskond määrab paljuski selle, missuguseks kujunevad meie riigisisised peamised proovikivid järgmise kümne-viieistkümnenda aasta jooksul. „Eesti 2035“ koostamise käigus läbiviidud

analüüs üleilmsete suundumuste kaardistamiseks ning nende mõju hindamiseks nimetas Eestile kõige enam riske ja võimalusi andvateks üheksa peamist trendi: tehnoloogia kiirenev muutumine, kliimamuutuste jätkumine ja keskkonnanõuetunde halvenemine, loodusvarade vähenemine, maailma rahvastiku vananemine ja kasvamine (Euroopas kahanemine), rahvusvaheliste institutsioonide nõrgenemine, Aasia osatähtsuse suurenemine ja riikide jõujoonte ümberkujunemine, poliitiliste süsteemide ja riigivalitsemise muutumine, rahvusvaheliste konfliktide ja julgeolekuolukorra teisenemine, rände ja linnastumise kasvamine, ärimudelite ja töö olemuse muutumine (Riigikantselei, Rahandusministeerium 2020).

Üleilmsed suundumused pakuvad meile edaspidi ilmselt vähe üllatusi. Suures plaanis on ju tegu arengutega, mis on meiega olnud viimased 10–20 aastat. Eesti kontekstis on vajalik aga mõista nende trendide muutuvaid rõhuasetusi. Nii näiteks tasub tehnoloogia kiiret muutumist vaadelda laiemalt, sest see on juba mõjutanud märkimisväärselt inimeste käitumist ja vaimset, aga ka füüsilist tervist. Eestis võib see areng kujuneda inimeste tervisekäitumise lisariskiks – tõusuteel on meeleolu- ja ärevushäirete esinemissagedus ning enesetapud moodustavad ligi 27 protsenti vigastussurmadest.

Soovides näha tehnoloogia kiires arengus aga võimalust, võib Eesti tulevikus lõigata kasu personaalmeditsiini arendamisest ning miks mitte olla oma teaduskompetentsiga maailmas esirinnas tehnoloogiliste seadmete ergonomika kujundamisel või inimeste vaimse tervise probleemide ennetamisel. Sama moodi tuleb riigi igapäevaseid strateegilisi valikuid tehes kaaluda väliskeskonna teiste trendide mõju meie tulevikule. Kui maailmas kahaneb rahvusvaheliste organisatsioonide mõjujõud, siis millele teeb Eesti väikeriigina oma panuse, et säilitada riigi mõjusust maailmas? Kui loodusvarasid järjest napib ja looduslik mitmekesisus on

„Eesti 2035“ strateegia koostamisest ja seatud sihtidest rääkis Riigikogu liikmetele 22. jaanuaril 2020 Riigikantselei strateegiadirektor Henry Kattago.

Foto: Raul Mee

ohus, siis kuidas säilitame Eesti elurikkuse ja rohelisuse? Kuidas oleme valmis kasvavaks rändesurveks, kui selle ignoreerimine ei ole võimalik? Need ja mitmed teised küsimused peaksid tekkima kõigil otsustajatel, kes riigi arengut päevast päeva tüürivad.

Eesti pikaajalisi arenguvajadusi argumenteerib analüüs ja statistika. Seetõttu ei ole siingi suuri üllatusi. On ju tihti neid kontekstist väljarebitult käsitletud, kuid jäetud päevapoliitiliste sündmuste tõttu murettekitavalt tagaplaanile. Eestil tuleb järgmistel aastatel kohaneda elanikkonna vananemisega, tagada riigi julgeolek ja turvalisus, luua eeldused targaks majanduskasvuks, parandada rahva kestlikkust, inimeste tervist ja tervena elatud eluiga, kujundada tänapäevaseid paindlikke õppimisvõimalusi, hoida mitmekesisist

looduskeskkonda, vähendada ühiskondlike lõhesid, investeerida kvaliteetsesse taristusse ja avalikku ruumi ning valitseda koostöös rahvaga riiki. Need arenguvajadused on omamoodi Eesti „nurjatud probleemid“ – küllaltki keerukad, et oleks võimalik leida ainuvõimalikku ja kõikehõlmavat lahendust. Seetõttu on esmatähtis mõista nende omavahelisi seoseid. Nii näiteks, kui teame, et 2035. aastal on Statistikaameti 2019. aasta rahvastikuproгноosi järgi iga neljas eestimaalane 65aastane või vanem, tuleb võtta ette samme mitmes elualdkonnas, alates tervishoiust ja sotsiaalsest kindlustusest, lõpetades avaliku ruumi ja elukeskkonnaga, aga miks mitte ka avalike e-teenuste disainiga. Soovime ju, et vananeva elanikkonnaga riigis tuleksid elanikud tulevikus toime nii, et nende elukvaliteet

Viis strateegilist sihti

Inimene

Arukas, tegus ja tervist hoidev

Ühiskond

Avatud, hooliv ja koostöömeelne

Majandus

Tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik

Elukeskkond

Kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne

Riigivalitsemine

Uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne

Üleilmsed säästva arengu eesmärgid

Demokraatlik ja turvaline riik, kus säilib ja areneb eesti rahvus, keel ja kultuur

JOONIS 2. „Eesti 2035“ viis strateegilist sihti.

Allikas: Eesti 2035

oluliselt ei halveneks. See hõlmab ligipääsetavuse teema lahendamist avaliku ruumi ja taristuinvesteeringute tegemisel, eeldab mõttemalli muutmist suhtumises vanemaealiste tööhõivesse ning tähendab täiendavaid kulusid sotsiaal- ja tervishoiusüsteemile ning palju muud. Sama seis on ka kõigi teiste eelnimetatud arenguvajadustega – selleks, et parandada rahva tervist, ei piisa ainult Sotsiaalministeeriumi ponnistustest, vaid oma panuse peavad andma ka kõik teised eluvaldkonnad. Selleks, et hoida mitmekesisest looduskeskkonda ja samal ajal arendada majandust, tuleb võtta arvesse ka riigi julgeolekuriske. Meil juba on näide, kuis kaalukaasil on taastuvenergeetika areng ja riigi julgeolek, sest investeeringuid teha sooviva ettevõtte taust kujutab ohtu riigi julgeolekule. Selliste põhimõtteliste kaalukohtade arv kasvab

kindlasti veelgi, kas või seetõttu, et riigi majandust on üsna keeruline arendada nii, et sellega ei kaasneks teatud negatiivseid keskkonna- või julgeolekumõjusid.

Samal ajal pakuvad need probleemid Eestile ka märkimisväärselt võimalusi. Elanikkonna vananedes on potentsiaali n-ö hõbemajanduse arendamiseks ehk investeerimiseks teenustesse, mille järele on kasvav nõudlus. Riigi rohepöörde tegemine pakub uusi võimalusi roheliste tehnoloogiate arendamiseks, aga ka loodusvarade suuremaks väärimdamiseks. Eesti ressursitootlikkus on pikalt olnud tasemel umbes 0,5 eur/kg, mis on tegelikult ju väga madal. Mis oleks, kui kolmekordistaks selle juba järgmise kümne aasta jooksul? Selle plaani realiseerimine eeldab märkimisväärselt investeerimist teadus- ja arendustegevusse, mille vilju võiksid lõigata ettevõtjad. Eesti pikas perspektiivis

on küsimused, kuidas leida lahendusi invasiivsete liikide takistamiseks või loodusressursi väärindamiseks majanduslikust aspektist võib-olla sama tähtsadki kui arutelu selle üle, kui palju metsa raiutakse. Kokkuvõtlikult tundub, et riigi ees seisvad probleemid on kompleksed ja keerukad, kuid neis tuleb näha eelkõige võimalusi riigi arendamiseks. On ju Eesti tulevik meie endi kätes ning plaane, kuidas proovikividega hakkama saada, ei tee keegi teine meie eest.

Riigi strateegiliste sihtide sõelumiseks viidi 2019. aasta suvel läbi arvamuskorje, milles osales ligi 14 000 inimest. Küsiti, millist riiki tulevikus näha soovitakse? Üldine järeldus on, et Eesti inimesed soovivad sisuliselt heaoluriiki. Ja kuidas teisiti see saakski olla? Etteheide, et riigi strateegilised sihid on liiga ilusad ja positiivsed, on tegelikult ju mõistetav – kes tahaks arendada riiki või elada siin, kui seaksime sihiks olukorra pideva halvenemise. Siht peab olema positiivne ja edasiviiv. „Eesti 2035“ raskuspunkt on Eesti inimene – me ehitame riiki selleks, et Eesti inimesed siin end hästi tunneksid ja tahaksid siin elada. Strateegialoome käigus on sõnastatud Eesti viis strateegilist sihti, mis toetavad Eesti rahvuse, keele ja kultuuri elujõu suurendamist ning demokraatliku ja turvalise riigi edendamist (joonis 2). Sihid on seostatud ÜRO säästva arengu eesmärkidega.

Siht, et Eesti inimene peab olema arukas, tegus ja tervist hoidev, on kahtlemata ambitsioonikas, sest meie tervisekäitumine ei ole viimasel kümnel aastal toonud tervena elatud eluaa pikenemist. Mida teistsugust võtta ette järgmistel aastatel, et see muutus esile kutsuda? Strateegias nähakse lahendusena personaalmeditsiini jõulist arendamist – eeldused selleks paistavad head, kuid kuidas saada tulemus? Praegu tundub, et märkimisväärseks takistuseks on kujunenud hoopis andmekaitse teemad. Neid lahendamata (sh Euroopa Liidu tasandil) pole loota ka uute avalike e-teenuste või

muude inimeste ja riigi vahelist suhtlust hõlbustavate lahenduste sündi.

Inimesed soovivad elada avatud, hoolivas ja koostöömeelses ühiskonnas. Avatus ei tähenda siinkohal, et peaksime olema vastuvõtlikud massiimmigratsioonile. Avatus tähendab avatust uutele ideedele ja arengule. Hoolivuse all mõeldakse seda, et kedagi ei jäeta maha. Oodatakse, et igaühel on võimalus eneseteostuseks terve elukaare ulatuses ning olemas selleks vajalik tugivõrk.

Eesti majandust soovitakse näha tugeva, uuendusmeelse ja vastutustund-

Investeeringud immateriaalsesse varasse on viimastel aastatel suurenenud, kuid on endiselt alla ELi keskmise.

likuna. Millised me siis täna oleme? Rahvusvaheliste edetabelite põhjal tundub kõik ju olevat enam-vähem hästi. Eesmärgi ambitsioonikust peegeldab tegelikult kõige paremini vast Eesti ettevõtete tootlikkuse näitaja. Viimase kümne aastaga on see kasvanud umbes kümne protsendipunkti võrra 78,6 protsendi tasemele ELi keskmisest. Rõhutan: keskmisest, sest keskmiseni on veel pikk tee minna. Investeeringute osakaal on pika aja jooksul olnud suurim ehituse ning masinate ja seadmete valdkonnas. Ehituse osakaal koguinvesteeringutes on küll järk-järgult vähenenud, samas kui investeeringud masinatesse ja seadmetesse on suurenenud.

Investeeringud immateriaalsesse varasse on viimastel aastatel suurenenud, kuid on endiselt alla ELi keskmise. Õnneks on investeeringute struktuur Eestis üha enam suunatud tootlikkusele. Just investeeringud tehnoloogia uuendamisse ja majanduse automatiseerimisse soodustavad tootlikkuse kasvu. See on soodne pinnas ka rohetehnoloogiasse investeerimiseks.

Elukeskkonna kujundamisel tuleb seada esikohale inimeste vajadustega arvestamine ja lähtuda kvaliteetse ruumi põhialustest. Tagada tuleb ligipääsetavus nii füüsilises kui ka virtuaalses ruumis. Hinnatakse ohutust ja turvalisust ning elukeskkonna kvaliteeti – vananev elanikkond peab end oma riigis hästi tundma ning elukeskkond peab soodustama sündimust ja pereloomet.

Riigilt oodatakse ka usaldusväärust ja uuendusmeelsust. Riik peab lähtuma inimeste vajadustest, mitte vastupidi. Nüüdseks on Eesti jõudnud sinna, kus meie kiirus ja paindlikkus võivad olla enam mitte voores, vaid risk. Paljud Eestile omased lahendused on sellised, mida ei tasu kergekäeliselt muutama tötata. Eriti just ettevõtjad ootavad enam stabiilsust selleks, et oleks võimalik teha pikemaajalisi ja mahukamaid investeeringuid. Uued investeeringud loovad aga töökohti, mis targalt juhtides võiksid kujundada Eestist riigi, kus teadlasi ja insenere on märkimisväärselt rohkem kui praegu.

Sellised riigi strateegilised sihid võivad tunduda küll ootuspäraselt suurelised, kuid küsigem, kui tihti me nendega oma igapäevaseid valikuid tehes tegelikult arvestame. Mõõndes, et tegu on eelkõige väärtuspõhiste määratlustega, tuleb siiski seista selle eest, et neist sihtidest saaks omamoodi prisma valitsejate otsustusprotsessis. Ühtne parteideülene siht riigi ja ühiskonna kestmise ja arengu tagamiseks ei piira poliitilist tahet, kuni see on kooskõlas põhiseaduse mõttega seista ühiselt demokraatliku ja turvalise riigi eest, kus säilib ja edeneb eesti rahvus, keel

ja kultuur. See tähendab, et nii Riigikogu kui ka Vabariigi Valitsuse tasemel võiksid need strateegilised sihid olla vähemalt 2035. aastani püsivad, kuid meetodid nende saavutamiseks võivad kindlasti muutuda. Kuidas neid sihte saavutada – see ongi ju poliitikute ja ekspertide mänguruum, sest ühte-teist eesmärki võib saavutada erinevate tegevuste tulemusel, mis lähtuvad poliitilisest maailmavaatest ja kõige värskemast pädevusest. Eesti pikaajalise arengustrateegia seisukohast on aga oluline, et lähtutaks väärtustest, mis riiki edasi viivad.

„Eesti 2035“ strateegiasse on seega planeeritud paindlikkus – strateegiline agiilsus. See tähendab, et arvestades kiiresti muutuvat välis- ja sisekeskkonda, tuleb olla valmis strateegia arenguvajaduste ja vajalike muutuste osa kohandamiseks, täiendamiseks ja ümberkujundamiseks. Parimal viisil saab seda tagada strateegia elluviimise protsessi kaudu. Selleks ongi nähtud ette, et strateegia elluviimist hinnatakse igal aastal, sellele annavad oma hinnangu nii Riigikogu kui ka valitsuse liikmed ning tegevuskavas on võimalik korrigeerida meetmeid ja tegevusi, mis strateegia sihte täita aitavad. Valmis tuleb olla ka selleks, kui mõne aasta pärast tingivad uued teadmised ja muutunud keskkond strateegiadokumendi suurema mahulise ümbertegemise. Sellele ei saa kuidagi vastu olla, sest kaasaegses riigijuhtimises on strateegiline planeerimine kujunenud strateegiliseks olemiseks, kus strateegiad sarnanevad rohkem tegevusplatvormile kui lineaarsele juhisele. „Eesti 2035“ näol on meil olemas vundament riigi pikaajalise strateegilise planeerimise kultuuri loomiseks.

KOKKUVÕTE

„Eesti 2035“ on koostatud selleks, et kavandada ja kujundada riigi ja ühiskonna pikaajalist tasakaalustatud arengut, muutes strateegilise planeerimise kultuuri ja meetodeid. Mõtteviis, et pikki plaane pole vaja, sest homme on alati ebaselge,

Paide Arvamusfestivalil 9. augustil 2019 vahetasid teemal „Aasta 2053“ Ivo Visaku modereerimisel mõtteid President Kersti Kaljulaid, Riigikantselsei strateegiadirektor Henry Kattago, OECD vanemnõunik Annika Uudelepp ning Praxise juht Tarmo Jüristo.

Foto: Linda Liis Eek

võiks jääda Eestis möödani. Oma riigi ehitamist ei tasu kunagi võtta enesestmõistetavana, veel vähem seada sellele lõpptähtaega. Vahel tundub, et otsitakse mingisugust tähtaegset visiooni või eesmärki, mis rahvast liidaks ja riiki edasi viiks. Arvestades aga Eesti praegust arengutaset, riigi suuremaid probleeme ja muutusi meie ümber, ei vaja Eesti tingimata ambitsioonikaid tulemusnäitajaid, vaid hoopis väärtuspõhiseid strateegilisi sihte. Milliseks riik kujuneb, määrab ju iga inimene päevast päeva oma valikutega. Selliseid valikuid on mõistlik

suunata just väärtuspõhiste eesmärkide kaudu, sest need jõuavad iga Eesti inimeseni ja annavad tõlgendamiseks piisava otsustusvabaduse. Väga konkreetset seatud-sõnastatud tulemus ei pruugi kõigile inimestele omada laiemat tähendust. Küll aga puudutavad tervis, töö, elukeskkond, julgeolek, riigivalitsemine ja paljud teised nimetatud teemad meid kõiki iga päev. Seetõttu tasub meil kõigil kaaluda oma valikuid, nii riigijuhtimisel, päevapoliitikat tehes kui ka igapäevastes tegemistes, sest see kõik kujundab Eesti tulevikku.

KASUTATUD KIRJANDUS

BRYSON, J. M., HAMILTON EDWARDS, L., VAN SLYKE, D. M. (2017). Getting Strategic about Strategic Planning Research, 15 Feb, 317–339. DOI: 10.1080/14719037.2017.1285111. – <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14719037.2017.1285111?scroll=top&needAccess=true>
 EESTI 2035. (2020). Strateegia „Eesti 2035“. Eelnõu. – <https://www.riigikantselsei.ee/et/Eesti2035>.

EUROPEAN COMMISSION. (2010). Europe 2020. A European Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. – <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

RIIGIKANTSELEI. (2011). Eesti 2020. – <https://www.riigikantselei.ee/et/konkurentsivoime-kava-eesti-2020>

RIIGIKANTSELEI, RAHANDUSMINISTEERIUM. (2020). Maailm aastal 2035. – <https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/Eesti2035/Maailm%20aastal%202035%20%E2%80%93%20gloaalsete%20trendide%20kaardistus.pdf>

RITTEL, H. W. J., WEBBER, M. M. (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. – *Policy Sciences* 4, 155–169. – DOI: 10.1007/BF01405730